

aleksandr bogdanov'un “kızıl yıldız”ı ve dünyahıların temel ihtiyaç ve hakları

aleksandr bogdanov [(asıl adı *alyaksandr malinovsky*’dir.); 22 ağustos 1873, sokółka, grodno guberniyası, rus imparatorluğu (şimdiki polonya sınırları içindedir.) - 07 nisan 1928 (54 yaşında, moskova, sscb)]

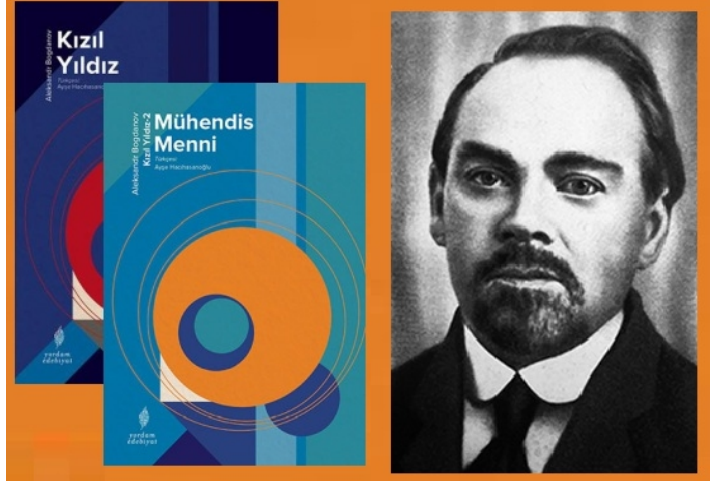
moskova devlet üniversitesi ve harkov üniversitesi’ni bitirmiş, filozof, yazar, tıp lisansı vardır. aynı zamanda rus bilim insanı, ekonomi, tıp araştırmacısı, bilimkurgu yazarıdır.

öğretmen bir ailenin altı çocuğundan ikincisi olarak dünyaya geldi ve üniversite öğretimine kadar bir çiftlikte yaşadı. tıp eğitimi için girdiği moskova üniversitesi’nden mezun olamadan, narodnaya volya adındaki politik gruba üye olmak suçundan tutuklandı. çar tarafından tula şehrine sürgün edildi. burada bulunan harkov

üniversitesi’nde tıp eğitimine devam etti ve 1899 yılında üniversite-den mezun olarak doktor oldu. 1894’ten 1899’a kadar tula’da kaldı; burada *-alesi sokółka’da yaşadığı için-* daha sonraki yıllarda yakın arkadaşı ve işbirlikçisi olacak **vladimir bazarov**’un babası **alexander rudnev**’in yanında kaldı. kadın olduğu için üniversiteye girişi reddedilen, bu yüzden o sırada rudnev’in yanında hemşire olarak çalışan ve kendisinden sekiz yaş büyük olan **natalya bogdanovna korsak** ile tanıştı ve evlendi. bogdanov, başlıca teorik eserlerini ve romanlarını yazarken kullandığı takma adı, onun soyadından aldı. devrimci faaliyetlerini sürdüren bogdanov, “*ekonomi biliminin temelleri*” isimli bir broşür yayınladı (1897). aynı yıl ikinci eseri olan “*doğaya tarihsel bakış açısının temel unsurları*”nı da yayınladı. bunun üzerine çar III. aleksandr emriyle yeniden tutuklanan bogdanov, 6 aylık bir hapislik döneminden sonra bu kez vologda’ya sürgün edildi.

sürgün döneminde sosyal adalet, ekonomi-politik ve felsefe üzerine araştırmalar yaptı. 1903 yılında **bogdanov** takma ismini alarak rus sosyal demokrat işçi partisi’nin bolşevik fraksiyonuna katıldı. bogdanov daha sonra tver komitesi tarafından cenevre’ye gönderildi ve burada lenin’in “bir adım ileri, iki adım geri” (*mayıs 1904’te yayınlandı*) adlı eserinden çok etkilendi. 1905 devrimi sırasında rusya’da bulunan bogdanov, 3 aralık 1905’te yeniden tutuklandı ve 27 mayıs 1906’ya kadar hapiste kaldı. serbest bırakıldıktan sonra üç yıl boyunca tver valiliği’ndeki **bezhetsk**’e sürgün edildi. ancak, sürgününü yurt dışında geçirme izni aldı ve finlandiya’nın kokkola kentinde lenin’e katıldı. sonraki altı yıl boyunca bogdanov, erken dönem bolşevikler arasında lenin’den sonra en etkili isimlerden biri oldu. 1904-1906 yılları arasında 3 ciltlik felsefi eseri “*ampriyo-monizm*”i yayınladı. bogdanov bu eserinde marksizm ile *ernst mach*, *wilhelm ostwald*, *richard avenarius*, *ivan skvortsov-stepanov* gibi filozofların görüşlerini birleştirmeye çabaladı. bu çalışma ünlü marksist **nikolay buharin** başta olmak üzere birçok kişiyi etkiledi.

1905 rus devrimi’nin yenilgiye uğramasından sonra, bogdanov, duma’daki sosyal demokrat vekillerin geri çağırılmasını, partinin tamamen yer altına çekilmesini savundu ve bu konuda karşıt fikirlerde olan **lenin**’le çatıştı. aynı dönemde lenin hem de **leonid krasin** ile birlikte 1907 tiflis

banka soygununun organize edilmesine yardımcı oldu. 1908'de **bazarov, lunacharsky, berman, helfond, yushkevich** ve **suvorov** ile birlikte rus marksistlerinin görüşlerini savunan “*marksizm felsefesi üzerine çalışmalar*” sempozyumuna katıldı. 1908'in ortalarına gelindiğinde, bolşevikler içindeki fraksiyonlaşma uzlaşmaz bir hâl almıştı. bolşevik liderlerinin çoğunluğu ya bogdanov'u destekliyor ya da onunla lenin arasında kararsız kalıyordu. lenin, bogdanov'un filozof olarak itibarını zedelemeye odaklandı. politik tutum konusunda lenin'le olan ve uzun süre devam eden bu karşıtlık 1908 yılında tamamen uzlaşmaz bir hale geldi. bu ayrışmada bolşeviklerin çoğunluğu lenin'in yanında yer alırken, lenin bu dönem kaleme aldığı “*materyalizm ve ampiryokritisizm*” kitabıyla bogdanov'u felsefi idealizmle yapmakla suçladı.

lenin'le girdiği mücadelede yenilgiye uğrayan bogdanov, 1909 haziran'ında paris'te düzenlenen bir konferans sırasında bolşevik fraksiyondan atıldı. bunun üzerine italya'nın capri adasında bulunan karısının kardeşi **anatoli lunaçarski** ve **maksim gorki**'nin yanına giden bogdanov çalışmalarını burada sürdürdü. **otzovist** (“*ultimatistler*” veya “*geri çağırmacılar*” da deniyordu) olarak anılan bu muhalif grup burada bir parti okulu kurdular. 1910 yılında bologna'ya taşıdıkları bu parti okulunda 1911'e kadar eğitim verdiler. çok geçmeden lenin ve yandaşları da paris'te bu gruba karşı bir parti okulu daha oluşturdu. ancak bu çalışmaların bir sonuç vermemesi üzerine bogdanov siyasetten uzaklaştı ve 1914'te çıkan bir aflla rusya'ya geri döndü.

bogdanov birinci dünya savaşı'na kadar yoğun bilimsel çalışmalar yaptı. 1912'de yayınladığı **tektoloji** kitabı, kendi alanında öncü bir kitap olarak anılmaktadır. bu kitaptaki düşüncelerinin çoğunu daha sonra yazacağı “**mühendis menni**” kitabında kurgusal bir temelde yeniden anlatmayı deneyecektir.

bogdanov, birinci dünya savaşı'nın başlamasından kısa bir süre sonra askere alındı ve general **alexander samsonov** komutasındaki ikinci ordu'da 221. smolensk piyade tümeninde genç bir alay doktoru olarak görevlendirildi. 26-30 ağustos tannenberk muharebesi'nde ikinci ordu kuşatıldı ve neredeyse tamamen yok edildi, ancak bogdanov, ağır yaralı bir subayı moskova'ya götürmek üzere gönderildiği için hayatta kaldı. ancak masurian gölleri ikinci muharebesi'nden sonra sinirsel bir rahatsızlığa yenik düştü ve daha sonra bir tahliye hastanesinde genç bir asistan doktor olarak askerliği sürdürdü. 1916'da vpered için birinci dünya savaşı ve savaş ekonomilerinin dinamikleri üzerine bir analiz sunan dört makale yazdı. savaşan güçlerin ekonomik yeniden yapılanmasında silahlı kuvvetlere merkezi bir rol atfetti. orduyu, devletin ekonominin giderek artan kısımlarını ele geçirmesiyle bir “**tüketici komünizmi**” yaratan bir güç olarak gördü ve bunu “**savaş komünizmi**” yaratmak olarak analiz etti. askeri devlet kapitalizmini batı'da sadece savaş süresince sürecek geçici bir olgu olarak gördü. ancak, bolşevik parti'deki askerlerin egemenliği sayesinde, toplumun yeniden örgütlenmesinde onların geri kalmışlığının baskın olmasının kaçınılmaz olduğunu düşündü. metodik bir şekilde ilerlemek yerine, önceden var olan devleti kökünden değiştiren bir öneride bulundu. gerekeni elde etmeye yönelik askeri-tüketimci yaklaşım baskın hale gelmişti ve piyasanın gerektirdiği daha karmaşık sosyal ilişkilerle başa çıkamıyordu: onun gözünde, işçi sınıfını seferber eden bu savaş, orduyu amaç, işçi sınıfını ise araç haline getirmişti. bu nedenle savaş ve çatışma konusunda pasifist bir tutum almayı yeğledi.

bogdanov, ekim devrimi'nde hiçbir rol almadı. ancak devrimi başlatan olaylar hakkında bir dizi makale ve kitap yayınladı. etrafını saran baskıya rağmen, “*ilhak veya tazminat olmaksızın barış*” anlamına gelen **zimmerwaldist** programını destekledi. geçici hükümetin savaşı sürdürmesini kınadı. temmuz olaylarından sonra, sosyalistlerin artık hükümet kurabilecek kapasitede olduğunu düşündüğü için “**devrimci demokrasiyi**” savundu. ancak bunu, kurucu meclis'i toplayacak **geniş tabanlı bir sosyalist geçici hükümet olarak** şekillendirilmesini öngördü. bolşeviklerin iktidarı almasıyla beraber, kendisine sunulan partiye yeniden katılma tekliflerini geri çeviren bogdanov, 1922'ye kadar, bilimsel çalışmalara daldı. önceden araştırmaya başladığı konularda ciddi iler-

lemeler kaydeden bogdanov, sibernetik teorisinin öncüllerinden birisi oldu. 1918 yılında ekonomi profesörü olarak, yeni kurulan sosyal bilimler sosyalits akademisi'nin yöneticiliğine getirildi.

1920'de sovyetler birliği'nde kurulan *proleter sanat hareketi proletkult*'un kuruculuğunu ve baş teorisyenliği bogdanov yaptı. verdiği konferans ve yazdığı makalelerde, eski burjuva kültürünün yok edilmesi gerektiğini söyleyen bogdanov, onun yerini *saf proleter kültürün* alması gerektiğini savundu. proletkult hareketi, diğer kültürel hareketler gibi ilk etapta bolşevik hükûmet tarafından desteklendi. ancak 1 aralık 1920 tarihli pravda'da çıkan bir yazı, bu hareketi küçük burjuva ilan ederek, bu hareketin sosyalizme düşman unsurlar tarafından çıkarıldığını duyurdu. bogdanov'un fikirleri *menşevik* olarak nitelendirildi. bogdanov'a karşı bu önyargının sebebinin 1912 prag konferansı'nda sosyalist parti içindeki diktalaşmaya karşı çıkmasına karşı duruş gösterdiği için olduğu söylenir. 1922'ye gelindiğinde ise proletkult tarihe karışmıştı.

1923 yazında bogdanov, hükûmet muhalifi işçi gerçeği grubunu desteklediği gerekçesiyle bu kez sovyet gizli polisi tarafından tutuklandı ve 5 hafta boyunca sorgulandı. tutukluluk deneyimlerini "**gpu (sovyet gizli polisi) ile beş hafta**" adlı eserinde yazdı. serbest bırakılmasının ardından yeniden bilimsel çalışmalarına ağırlık veren bogdanov, **1924 yılında kan transfüzyon deneylerine başladı. bogdanov, bu deneylerle hiç yaşlanmayan ebediyen genç insanı yaratma derdindeydi.** bu çalışmalar kapsamında aralarında lenin'in kardeşi **mariya ulyanova** ve devrimci arkadaşı **leonid krasin**'in de bulunduğu birçok kişi bogdanov'un bu deneylerine katıldı. ulyanova bu deneylerden sonra günlüğüne: "*deneylerden sonra saç dökülmem durdu ve görme bozukluğum azaldı. kendimi gençleşmiş hissediyorum*". yazdı.

11 kan transfüzyonu deneyi gerçekleştiren bogdanov, bu deneyler sonunda, deneklerdeki görme bozukluklarının, saç dökülmelerinin durdurulabildiği fark etti. çalışmalarının sonuç vermesi üzerine 1926 yılında hematoloji ve kan transfüzyonu enstitüsü'nü kurdu.

bogdanov, 1928 yılında kendi üzerinde yaptığı bir kan transfüzyonu deneyi sırasında, yanında çalışan bir öğrencisinden aldığı kandan kapıldığı sıtma ve tüberküloz bakterileri nedeniyle öldü. kimi aydınlar, bogdanov'un bu şekilde intihar ettiği iddiasında bulundu. tarihçi **loren graham** bu iddiaya kanıt olarak da, bogdanov'un son deneyinden önce yazdığı gerilim dolu politik mektupları gösterdi.

hem bogdanov'un kurgu metinleri hem de siyasi yazıları, kapitalizme karşı gelecek devrimin teknokratik bir topluma yol açacağını düşündüğünü ima etmektedir. bunun nedenini de, işçilerin kapitalist üretim sürecinin hiyerarşik ve otoriter doğası nedeniyle sosyal işlerin kontrolünü ele geçirmek için gerekli bilgi ve girişimden yoksun olmalarına bağlıyordu. başka bir deyişle proleterya bu kez de bilgiye sahip bir grup tarafından yönetilecek, gerçek anlamda bir iktidarı söz konusu olamayacaktı. bununla birlikte, bogdanov, bolşevik partisinin hiyerarşik ve otoriter örgütlenme biçiminin de kısmen sorunlu olduğunu düşünse de, böyle bir örgütlenmenin gerekli ve kaçınılmaz olduğunu da belirtmiştir. 1920'ler ve 1930'larda, leninist olmayan bir bolşevik'in ürünü olan bogdanov'un kuramsallaştırması, sovyetler birliği'nde bolşevik otokrasisine karşı çıkan, ancak devrimin gerekliliğini kabul eden ve kazanımlarını korumayı arzulayan bazı muhalif gruplar üzerinde önemli, ancak çok görünür olmayan bir etki yarattı. onun kaygılarının yerinde olduğu, daha sonra sovyetler birliği'ndeki sosyalizmin sona ermesi sürecinde gözlenenlerle uyumluydu.

kitapları:

* **kızıl yıldız - 1** (rusça: красная звезда, romanize: krasnaya zvezda, türkçesi: ayşe hacıhasanoğlu, yordam kitap, temmuz 2009; 161 sayfa)

1908'de yayımlanan, mars'taki bir komünist toplumu konu alan bir bilim kurgu romanıdır. ilk baskısı 1908'de st. petersburg'da yayımlandıktan sonra, 1918'de moskova ve petrograd'da ve daha sonra 1922'de moskova'da yeniden yayımlandı. 1905 devrimi sırasında erken rusya'da ve ayrıca

mars'taki kurgusal bir sosyalist toplumda geçen roman, mars'a giderek sosyalist sistemlerini öğrenen ve deneyimleyen ve onlara kendi dünyasını öğreten rus bilim insanı-devrimci **leonid n.**'in hikayesini anlatır. bu süreçte, bu yeni dünyada karşılaştığı insanlara ve teknolojik verimliliğe hayran kalır. **charles rougle** tarafından yapılan ingilizce çevirisi de 1984'te yayınlanmıştır.

konu özeti

kitap numaralandırılmış dört ayrı bölümden oluşmaktadır:

birinci bölüm'de sırasıyla, *ayrılık, çağrı, gece, açıklama, kalkış, eteronef, insanlar, yakınlaşma, geçmiş, varış* başlıklarını taşıyan on ayrı kısım vardır.

hikayenin anlatıcısı ve baş kahramanı leonid, st. petersburg'da yaşayan bir bolşevik devrimci ve matematikçidir. roman, leonid'in devrimci hareket içindeki ve aşkı **anna nikolaevna** ile olan ilişkisindeki sorunların anlatılmasıyla başlar. anna ile olan yakın ilişkisine rağmen, leonid ilk sayfalarda devrimle ilgili ideolojik farklılıklarının üstesinden gelemeyeceği kadar yoğun olduğunu itiraf eder ve ondan uzaklaşmaya karar verir. hayatının bu noktasında, gayri resmi olarak **lenni** olarak bilinen leonid'i, kılık değiştirmiş bir marslı olan **menni** ziyaret eder. tanıştıktan hemen sonra menni, leonid'i venüs ve mars gibi diğer gezegenleri incelemek ve ziyaret etmek için tasarlanmış bir projeye yardımcı olmaya davet eder. başlangıçta menni, ziyaretin asıl amacının leonid'in kendi kültürünü marslılara öğretmesi ve aynı zamanda onların kültürünü anlaması ve deneyimlemesi olduğunu açıklamaz; bu nokta, leonid mars yolculuğuna başladıktan sonra kendisine açıklanır. yolculuk, nükleer roket ve yerçekimi önleyici cihazın birleşimi olan "**eteronef**" ile gerçekleştirilir. mars'a giderken leonid, marslılar ve toplumlarıyla yavaş yavaş tanışır. **netti** ve **sterni** gibi diğer marslılarla da tanışır ve bu sırada cinsiyetleri arasındaki farklılıkların çok az olduğunu belirtir. yolculuk sırasında leonid, daha yakın olduğu menni ve doktor netti'nin yardımıyla, mars'a varana kadar mars dilini konuşabilir hâle gelir. gemideki marslılardan birisi de **letta** adında yaşlı bir uzamandır. onunla birlikte bilimsel bir deneyde yer alır. ancak deney başarısız olur ve bir patlama olur ve bu eteronef'in gövdesinde bir deliğe neden olur. ancak bu kaza letta'nın kendini feda ederek deliği bedeniyle kapatması nedeniyle çok büyük bir soruna yol açmadan atlatılır. bunun sonucunda leonid, yaşlı marslının ölümünden kendini sorumlu hisseder. bu aynı zamanda gemi mürettebatının çok sevdiği letta'nın ölümüne yol açtığı için, ona karşı gelişen güçlü bir duygusal tepki doğurur. letta'nın ölümüne netti başta olmak üzere herkes çok üzülür. bölüm, ekibin mars gezegenine varmalarıyla sona erer.

ikinci bölüm'de ise, *menni'nin evinde, fabrikada, çocuk evi, sanat müzesi, klinikte, çalışma ve hayaletler, netti* başlıklarını taşıyan yedi kısım vardır. romanın bu noktasında bogdanov, leonid'in gözünden görülen sosyalist mars toplumunun yaşamının ve gözettikleri kuralların bazı yönlerini detaylandırır. ilk olarak, leonid, mars'ın kırmızı renginin aslında gezegeni kaplayan kırmızı bitki örtüsünden kaynaklandığını saptamasıdır. ikinci olarak, marslıların yaşam koşullarını ortaya koyar ve onların birbirlerinden ayırt edilemez ve eşitlik içinde yaşadıklarını belirtir. böylece, leonid'in akranlarının çoğundan bireysel olarak daha yetenekli olduğunu düşündüğü menni gibi bir marslı bile, diğer marslı yurttaşlarıyla aynı konutta yaşayan insanlardan oluşmaktadır. üçüncüsü, leonid, marslılar arasında bir bireyin bir gün giyim fabrikasında çalışıp ertesi gün gıda üretimine geçebileceği bir mesleki uzmanlaşma olmadığını anlar. aslında, iş atamaları toplumsal ihtiyaçlara göre seçilmektedir ve bireyin çalışması için hiçbir zorunluluk yoktur; yine de, neredeyse tüm marslılar, kendilerini tatmin olmuş ve başarılı hissetmek için çeşitli saatlerde çalışmaya karar verir ve çalışırlar. başlıklardan da anlaşılacağı üzere, yaşam için gerekli olan ve belirli işlerin yapıldığı alan ve mekânları dolaşan leonid, buradaki yaşamın nasıl sürdüğünü de gözlemler. sonunda mars toplumunda bireye hiçbir şekilde odaklanılmadığını veya takdir edilmediğini, bunun yerine kolektif çabaya hayranlık duyulduğunu kısa sürede öğrenir. görececeklerini gördüğünü düşünen leonid artık buradan ayrılması gerektiğini düşünür.

o sırada mars'taki yabancılık algısı ve duygusu, görevinin stresi leonid'in sanrılar görecektedir kadar yıpratır ve şiddetli işitsel ve görsel halüsinasyonlarla yatağa bağımlı hale getirir. bu durumdan üstelik de tam zamanında, haberdar olan dr. netti onu tedavi eder ve toparlanmasını sağlar. leonid iyileşirken, ilk düşündüğünün aksine, netti'nin bir kadın olduğunu anlar. ona karşı daha önce hissettiği duygular daha da derinleşir ve bölüm sona ererken hızla birbirlerine aşık oldukları anlaşılır.

üçüncü bölüm'de de *mutluluk, ayrılık, giysi fabrikası, enno, nella'nın evinde, araştırmalar, storni, netti, menni, cinayet* başlıklarını taşıyan on bölüm bulunmaktadır.

leonid, netti ile ilişkisini geliştirmeye devam ederken, mars'taki zamanından giderek daha fazla keyif almaya başlar. netti ve menni gibi birçok marslı ile güçlü bağlar kurmuş ve istikrarlı bir arkadaş çevresi oluşmuştur. leonid bu sırada onlar gibi davranıp bir giysi fabrikasında çalışmaya başlar, ancak çevresindeki marslılara kıyasla belirgin şekilde daha az verimli bir temposu vardır. kısa bir süre sonra netti ve menni, başlangıçta venüs'e bir maden arama seferi olarak tanımlanan bir görev için yola çıkarlar. onlar yokken, leonid, gezegene gelişinden beri birlikte olduğu ve erkek sandığı ancak aslında kadın olan **enno** ile de bir ilişki geliştirir. birlikte geçirdikleri süre boyunca enno, eskiden menni'nin karısı olduğunu ve netti'nin de storni ile evli olduğunu açıklar. netti'nin önceki evliliğine dair bu açıklama leonid'i duygusal olarak sarsar. daha önce tanıştığı netti'nin annesi nella ile konuşur. nella ona netti'nin önceki ilişkisine rağmen leonid'e olan aşkını itiraf ettiği bir not bıraktığını söyler ve notu leonid'e verir. burada mars toplumunun idealize edilmiş sosyalist bir yönü daha gerçekleşir: aşkın değişkenliği ve akışkanlığı ve bir marslının aynı anda ve ömür boyu birden fazla sevgiliye sahip olma ve birden fazla ilişkiyi sürdürme yeteneği vurgulanır.

mars'taki kişisel ilişkilerin doğası hakkında birçok başka unsuru anlamaya çalışırken yapılmakta olan venüs keşif gezisiyle ilgili bilgileri araştırır. buna göre bu geziden sorumlu olan konsey, mars'taki daha önce dile getirilmemiş aşırı nüfus sorununa olası bir çözüm olarak venüs veya dünya'nın kolonizasyonuna karar vermişlerdir. oysa leonid'e, venüs'e yapılan bu keşif gezisinin gerçek amacının, gezegenin yaşanabilirliğini değerlendirmek olduğu açıklanmıştır. oysa leonid'in izlediği tartışmanın kaydında belirttiği gibi, venüs yaşanmaz bir yerdir ve marslılar tarafından kolonize edilebilecek tek uygun yer dünya'dır; çünkü mars'ta nüfus artışını yavaşlatmak söz konusu değildir ve bu, geriye dönük bir adım olarak görülmektedir. storni'nin bu konferansta sunduğu argümanda, dünya'nın kolonizasyonunun tek uygulanabilir çözüm olduğu ve böyle bir genişlemenin ancak dünya'nın insan nüfusu yok edilirse mümkün olacağını belirtilmektedir. bu toplantıda netti ve menni'nin ısrarı yüzünden venüs ziyaret edilmektedir. leonid'in bu bilgileri hem de henüz duygusal durumu tükenmişliğin etkilerinden tam olarak kurtulamamışken, bunları öğrenmesi onun psikolojik durumunun daha da bozulmasına yol açar ve dünyayı kurtarmak için storni'yi öldürmeye karar verir. ekip venüsten döndüğünde de kararını gerçekleştirir. bu bölüm, leonid'in cinayet eyleminin muhtemelen dünya'yı ve sakinlerini daha kötü bir ışık altında gösterdiğini fark etmesiyle sona erer ve mars'ı terk etmeye karar verir ve ardından dünya'ya döner.

dördüncü bölüm'de ise *verner'in yanında, oldu mu, olmadı mı?, anayurdumda hayat, zarf, sonuçlar* başlıklarını taşıyan 5 ayrı kısım vardır. leonid, ayıldığında eski bir yoldaşı olan dr. werner'in akıl sağlığı kliniğinde olduğunu fark eder. dr. werner ile yaptığı görüşmede storni'yi öldürdüğünü itiraf etmeye çalışır, ancak werner bunu leonid'in hastalığının bir belirtisi olarak kabul eder ve üzerinde durmaz. dahası mars'ta yaşadığını belirttiği olayların hiçbirinin aslında gerçek olmadığı ve anılarının sadece deliryumunun bir sonucu olduğu düşüncesindedir. leonid, werner'in kliniğinde kaldığı süre boyunca, bir gün werner'in ofisinde arama yapar ve bu sırada netti'nin el yazısını içeren bir mektup bulur. bundan netti'nin o sırada dünya'da olduğuna ikna olur. tamamen iyileştikten sonra leonid, dost canlısı bir korumanın yardımıyla hastaneden ayrılır ve devrimci mücadeleye yeniden katılır, ancak bu sefer olgun bir bakış açısıyla yaşamını sürdürmektedir.

roman, dr. werner'in edebiyatçı **mirsky**'ye (*georgi plekhanov olduğu varsayılan bir karakter*) yazdığı bir mektupla sona erer. bu mektupta, leonid'in hastaneden ayrıldıktan sonra yaşadığı bazı çatışmalar, yaralanması ve iyileşmesi sırasında netti'nin onu bulması ve yeniden bir araya gelmeleri, sonrasında da birlikte mars'a döndükleri anlaşılır.

karakterler

leonid: ana karakter ve anlatıcı olan leonid, marslıların sosyalist sistemlerini öğrenmek ve kendi sistemini anlamalarına yardımcı olmak için mars'a geri dönmek üzere seçilen bir matematikçi, filozof ve devrimcidir. rus asıllıdır ve hikayeye st. petersburg'da yaşayarak başlar. görev için seçilmesinin nedeni, marslıların onun toplumdaki ve gezegendeki değişime dayanabilecek hem zihinsel hem de fiziksel yeteneklere sahip olduğuna inanmalarıdır. ancak sterni'yi öldürüp dünya'ya döndükten sonra leonid, görevinde nasıl ve neden başarısız olduğunu ve daha da önemlisi neden mars'ı ziyaret etmek üzere seçildiğini düşünür. leonid'in hayatı bogdanov'un kine çok benzer ve bu da karakterinin bogdanov'un kendinden esinlenilerek yaratıldığı düşüncesi benimsenmektedir.

menni: menni, dünya'ya yapılan keşif gezisinin baş mühendisidir. leonid'in ilk arkadaşı ve leonid ile doğrudan rusça konuşan iki marslıdan biridir. ayrıca dünya'ya giden geminin kaptanıdır, ancak diğer marslılardan daha yüksek bir toplumsal role sahip değildir. mars'a indikten sonra menni, venus'ü kolonileştirme göreviyle meşgul olur ve ikincil, hattâ biraz da eski bir karakter hâline gelir. bu menni, sonraki romanının baş kahramanı olan mühendis menni'nin soyundan gelmektedir; evinin duvarında kendisiyle aynı adı taşıyan bu ünlü adamın bir portresi vardır.

netti: netti, örneğin leonid gibi yabancı organizmalar konusunda uzmanlaşmış bir doktordur. romanda ilk olarak mars'a giden gemide leonid'in uyku sorunlarına yardımcı olarak ortaya çıkar. leonid başlangıçta netti'nin erkek olduğunu varsayar, ancak daha sonra onun kadın olduğunu keşfeder ve bu noktada birbirlerine aşık olurlar. leonid'in aşkı olarak çok önemli bir rol oynar ve roman boyunca sürekli olarak yeniden ortaya çıkar. netti'nin karakteri muhtemelen bogdanov'un kendi doktorluk deneyiminden esinlenmiştir.

enno: enno, dünya'ya yapılan keşif gezisinin mürettebatı arasında olan ikincil bir karakterdir. leonid, netti gibi enno'yu da erkek sanmıştır, oysa aslında kadındır. netti ve menni venus'e yapılan görevdeyken, leonid ve enno arasında romantik bir ilişki başlar, ancak bu ilişki leonid'in netti ile olan ilişkisi kadar yoğun değildir. bu karakter öncelikle netti'nin sterni ile olan önceki evliliğini ortaya çıkarmak için konulmuş gibi görünmektedir.

sterni: dünya'ya yapılan keşif gezisinin mürettebatından birisidir ve özellikle bir matematikçi ve bilim insanı olan yine ikincil bir karakterdir. soğuk ve aşırı bilimsel bir tavır ve zekaya sahiptir, komisyona dünya'yı ele geçirme önerisinde bulunmuştur, bu da hikâyenin sonunda onun leonid tarafından öldürülmesine neden olacaktır.

nella: nella, netti'nin annesidir ve bir çocuk bakım tesisinin başında çalışmaktadır. hikayede, kızının leonid'e olan sevgi mesajını iletme için ortaya çıkar ve bu mesaj, netti'nin sterni ile olan önceki ilişkisi hakkındaki bilgiden kaynaklanan leonid'in zihinsel huzursuzluğunu yatıştırır.

dr. werner: romana yalnızca en sonda giren yine ikincil karakterlerden birisidir. leonid'in dünyada bulunan arkadaşı ve doktorudur. bu karakter, romanı sonlandırmak için bir zemin görevi görür. dr. werner aynı zamanda bogdanov'un kullandığı bir takma isimdir.

bogdanov, romanı 1913'te mars'ta komünist toplumun kurulmasını ayrıntılarıyla anlatan **mühendis menni** adlı bir ön romanla takip etti. baş karakter, kızıl yıldız'da leonid ile arkadaş olan menni'nin ünlü bir atasıdır. ünlü, mars'ın sosyalizm öncesi döneminde gerçekleşen, yüzyıllar öncesine ait kanal inşaa projelerini yönetmesinden kaynaklanır.

1924'te bogdanov, üçüncü romanının taslağı olması planlanan “**dünyada mahsur kalmış bir**

marshı” adlı bir şiir yayınladı, ancak ölümünden önce romanı tamamlayamadı.

romanın etkileri ve esinlenmeler

kızıl yıldız, amerikalı yazar **kim stanley robinson** üzerinde etkili oldu. mars üçlemesi’ndeki karakterin adı arkady bogdanov’dur. bu üçleme alexander bogdanov’un soyundan gelen birisinin hikâyesi olarak kurgulanmıştır.

*** kızıl yıldız-2 / mühendis menni** (*rusca adı, injener menni’dir. çeviren: ayşe hacıhasanoğlu, yordam kitap, 161 sayfa*)

bu roman esas olarak, yazarın ilk romanında anlatılan mars’ın geçirdiği toplumsal evreleri ve gezegende sosyalizmin kuruluş hikâyesini dile getirmektedir. yazar, bu iki kitabı da mühendislerin, doktorların, bilim insanlarının çalışmalarına ve çatışmalarına odaklanarak kurgulamıştı. romanların arkaplanında, onun bir düşünür olarak insan bilgisinin örgütlenişi üzerine geliştirdiği görüş ve bundan kaynaklanan **“tektoloji”** adını verdiği kendi kuramı yer alır. bu kuram, 20. yüzyılda **sibernetik** ya da sistem teorisi olarak adlandırılacak olan yaklaşımın öncülü kabul edilmektedir.

roman ilk romanda tanıdığımız leonid (lenni)’nin bu kez çevirmen olarak yardımcı olduğu ve asıl olarak daha önce tanıdığımız enno’nun yazdığı bir romandan uyarlanarak yazılmış bir metindir.

kitap **“çevirmenin önsözü”** başlıklı ve önceki kitaptan tanıdığımız leonid n. (*lenni*) imzalı bölümle başlar. hikâye tam olarak yazıldığı dönemde, yani 1900’lerin başında geçer. mars’ta bu dönemde nüfusun çoğalması nedeniyle artan besin ihtiyacını sağlamak üzere marslıların hep birlikte gerçekleştirdikleri bir çalışmayla, yarattıkları bir büyük içdenizin oluşum sürecini anlatmaktadır. 1600’lerin başlarında **mühendis menni** adındaki biri yöneticiler ve halkın tümünü bu işe ikna edip, gerekli kaynakları da bularak bir çalışmaya girişir. bu sırada mars üzerinde bir bölge hariç federal bir cumhuriyet rejimi hüküm sürmektedir. gezegendeki **taumasia felix** (*şanslı mucizeler ülkesi*) bu son bağımsız bölge, **yaşlı dük aldo** tarafından yönetilmektedir. feodal cumhuriyet taumasia’ya savaş ilan ettiğinde aldo direnemez ve işgâl edilir, orası da cumhuriyete katılır. dükün mirasçısı **ormen aldo** annesiyle birlikte federal cumhuriyet tarafından merkez kent’te tutulur, ancak mülk hakkı bâkidir. topraklarına el konulmaz. politikaya dahil olmaksızın, toprak sahibi olmaya devam eder ve olanları bir kenardan izler. 20 sene süren çalışmasının sonunda ayaklanma için gerekli atmosferi yakalar. ancak işler yolunda gitmez. sonuçta. taumasia’da feodal düşünce tamamen ortadan kalkar. ormen’in mirasçısı, oğlu kalmıştır. onun adı da ormen olmasına rağmen aynı anlama gelen **menni** adıyla bilinir. menni’nin mühendislik çalışması yaptığı ilk alan lybia’dır. büyük ve bilgili bir mühendis olan menni, bir iç deniz olan güneş gölü’nü de yaratan kişidir. kendisinin ve ondan sonra gelen bir başka mühendis netti’nin yürekli ve aktif çalışmalarıyla gezegende dışardaki denizle bağlantılar oluşturan kanallar oluşturulur ve aslında bir ada olan federal cumhuriyete bir iç deniz kazandırılır. bu bilgiler, romanın başındaki **“çevirmenin notu”**nda yer alır.

bundan sonrası çevrilen kitapta yer alan anlatılardan oluşur. ilk bölümün adı **“prolog”**dur ve sırasıyla **menni** ve **nella** adlarını taşıyan iki ayrı kısımdan oluşur. burada menni ile onun aslında kim olduğunu bilmeden aşık olup beraber oldukları ve bir çocuğa hamile kalan nella’yla tanışılır. hamile kalan nella bölümün sonunda yer alan bir şiirle, bir çocuğunun olacağını okura belirtir ama bundan işine öncelik vermek zorunda olduğu için kendisini terk eden menni’ye hissettirmedeği anlaşılır.

bundan sonra **birinci bölüm** başlar. içinde **büyük çalışmalar planı, kara bulutlar, açıklama** ve **mahkeme** başlıklı dört kısım bulunur. önce toplumun içinde yer alan sınıf ve katmanların özellikleriyle birlikte, menni’nin yıldızının parlamasına neden olan **“büyük çalışmalar planı”**nın ayrıntıları ve sağlayacağı yararlar, dünyada yaşanan benzer durumlarla kıyaslamalar yapılarak ortaya konulur. 1667 yılında mühendis menni, aldo’nun yarattığı kanal projesini resmi bir toplantı

vasıtasıyla kamuoyuna ve büyük çıkar sahibi sanayi tröstlerinin, özel işletmelerin, bilginlerin, mühendislerin, politikacıların bilgisine sunar. lybia'da bir iç deniz yaratılırsa bölgenin kurtarılacağı fikri tüm tarafları bir araya getirmiştir, toplumun tümü kanalın zorunluluk olduğunu kabul eder. böylesine dev bir projenin maliyetini ancak devlet karşılayabilecektir. devlet iş masraflarını ve bu amaçla aldığı borçların faizlerini ödemek için her yıl yeni özel borç tahvili çıkaracaktır. bu borçlar proje tamamlandığında kazanılacak verimli toprakların satılması ve kiraya verilmesi yoluyla yavaş yavaş ödenecektir. menni, tüm projenin tek bir adam tarafından yönetilmesi gerektiğini savunur. kamuoyu da, dük ormen algo'nun oğlu ve bu konudaki yetkinliği yüzünden ona güven duyar ve destek verirler. böylelikle çalışma başlar. dev çalışma sürerken, para, erk ve kaynağa sahip açgözlü işadamları ve politikacılar her şeyin menni tarafından yönetilmesine karşı tutum alırlar. bu kesimler arasında **feli rao** adında büyük sanayiciler ve finans sahiplerinin temsilcisi durumunda bir kişi de vardır ve bu planın uygulanması ve yönetiminde etkin olmak istemektedir. menni'nin sadece teknik işlerden sorumlu olmasını, ama yönetim ve ekonpmik yanlarıyla kendisinin ya da bu işe katılıp destek veren yapıların sorumlu olmasını ister. bu tek adam rejimi sisteme uygun bir tutum değildir. bunun üzerine menni, maro adında bir başka uzmanı yine kendi kontrolü altında olmak üzere özellikle işin uygulama, finans ve çalışanlarla ilişkiler bölümünden sorumlu olarak işe dahil eder. bu sırada uygulamada sorunlar vardır. çalışanların bir bölümünün üye olduğu sendika daha çok ücret ve daha iyi koşullarda çalışmak isterler, grev tehdidinde bulunurlar ve işi aksatırlar. bu konudaki yaklaşım ve tutumu farklı olduğu için mühendis menni ile mühendis maro ile arasında bir gerilim yaşanır, bir tartışma sırasında menni maro'yu öldürür ve tutuklanır. mahkeme sürecinde menni avukat istemez, ancak mahmeke karşısında boyun eğmez, çünkü tutumunda haklı olduğunu düşünmektedir. herhangi bir pişmanlık da göstermez. mahkeme onun suçlu olduğuna karar verir. önce ölüm cezasına çarptırsa da yaptıklarına dayanarak hapis cezasına karar verir ve kanal projesi yönetimindeki görevlerinden de alınır. mahkemenin kararından sonra 12-13 yaşında bir erkek çocuğunun elini tutan bir kadının sesi yükselir: yavrum, kahramana iyi bak ve... unutma! evet, o kadın nella'dır.

kitabın **ikinci bölümünde**, **netti**, **dönüş** ve **baba** başlıklı üç alt kısım vardır. menni hapse girmiştir ve aradan 12 yıl geçmiştir. nella'nın üvey kardeşi ve netti'nin babası olarak bilinen işçi lideri **arri** gizlice yaptıkları bir toplantıda yönetiminde bulunduğu topluluğa seslendikten sonra sözü oğlu, mühendis netti'ye vermeyi önerir. netti de tıpkı menni gibi iyi bir mühendis olmuştur. önce şaşkınlıkla da karşılansa yıllarca menni'ye karşı bilenen işçilere farklı şeyler söyler ve aslında tüm yaşanan sorunların nedeninin başta, dinamit tröstü olmak üzere para babaları, yani tröstler ve onlarla ortak davranan yöneticiler olduğunu öne sürer. çünkü düşük kalitede dinamitleri üç katı fiyatına satmakta, bu işçiler yaşamlarını yitirilmektedir. olanların sorumlusu her şeyi tek başına yöneten menni değildir. bunlar arasında başı da, finans çevreleri ve sanayicilerin başı durumunda olan **feli rao** gelmektedir. bu kişi çalışma süresince servetine servet katmıştır. bu duruma ilişkin kanıtlar sunar. herkes ikna olur ve dolandırıcılara karşı bir mücadele başlar. yapılan yayınlar ve tartışmalar sonunda yöneticiler istifa eder, seçim yenilenir ve yeni bir yönetim oluşur. menni yeniden çalışmanın başına getirilir. ayrıca menni'nin affedilmesine ve tahliyesine karar verilir ama menni affedilmeyi ve hapisten çıkmayı reddeder. olan biteni içeriden takip edecek ve kuracağı bir heyetle büyük çalışma sürdürülecektir. bu dönemde menni bir gün netti'yle de tanışır. onun teknik yönünü fark eder ve yeterli bulur onu da ekibine katar ve daha önce maro'nun yaptığı işleri yapacak şekilde onu işe dahil eder. bu ilişki sırasında 12 yıl önce geçen mahkeme sahnesini hatırladıklarında, baba oğul olduklarını keşfederler.

üçüncü bölümde ise **iki mantık**, **arri**, **çatışma gittikçe derinleşiyor**, **düşmanlar ve müttefikler**, **vampir efsanesi** ve **vampir** başlıklı altı alt bölüm vardır. bu bölümde her ne kadar menni'nin yönetiminde sürse de toplumun güç odakları ve yönetimin çeşitli unsurları arasında zorlu

çatışmalar yaşanmakta, menni sürekli olarak sıkıştırılmaktadır. bu sırada da sınıflı ve çok farklı toplum kesimlerinin olduğu ülkelerde yaşananlara benzer olaylar, kumpaslar, dümenler ve tezgâhlar sergilenmekte, bunlara karşı ince manevralar ortaya konulmaktadır. bunlar da çalışmanın gidişini etkilemektedir. menni ilişkileri sırasında netti'den daha önce aklına gelmeyen çeşitli konuları öğrenir. daha derin düşünmeye başlar. ancak proje açmazdadır ve ilerlemesi giderek zorlaşmaktadır.

kitabın **dördüncü bölümünde de nella'nın yüreği, ölümün suretleri, vasiyet ve gün doğarken** başlıklı dört kısım yer almaktadır. bu bölümde menni nella ile bir araya gelir. ancak menni gitmeye karar vermiştir. netti'ye kendisinden sonra yapılması gerekenlerle ilgili önerilerini bildirir. kararını nella'nın da değiştirmesi söz konusu değildir. bir gece son kez beraber olurlar. sonuncu kısımda her şeyi özetler nitelikte bir şiir yer almakta bunun ardından da “epilog” adlı bir son bölüm yer almaktadır. bu bölümde de menni'nin ölümünün pek çok sorunu çözdüğü ve netti'nin yönetiminde projenin sonlandırıldığı anlatılır, bu sırada art arda nella ve arri'nin de öldüğü öğrenilir. netti de emekli olur ve bu dönemde de söz konusu çalışmanın devamına ilişkin düşünceler üretir ve bunlardan yola çıkarak da düşüncelerini yönetim, karar alma ve uygulama evrelerini içeren büyük bir bilimsel kurama dönüştürür ve şöyle bir sonuca varır:

*evrenin elementleri, yani elektronlar, atomlar, maddeler, insanlar, düşünceler, gezegenler, yıldızlar ne kadar çeşitli olursa olsun ve bu elementlerin oluşturdukları kombinasyonlar dış görünüş bakımından ne kadar farklı olursa olsun bunların, gerek kendiliğinden ortaya çıkan bir doğa sürecinde, gerekse insan faaliyetlerinde kendi aralarında birleştikleri birkaç ortak yöntem saptamak mümkündür. netti, bu “evrensel düzenleme yöntemlerinden” üç temel yöntemi açık bir biçimde belirlemeyi başardı; öğrencileri daha da ileri gittiler, elde edilen sonuçları geliştirdiler ve daha ayrıntılı bir şekilde incelediler. böylece insanlığın tüm örgütlenme deneyimini hızla kaplayan **genel bilim** ortaya çıktı. eski felsefe, bu bilimin belli belirsiz içe doğmasından başka bir şey değildi; çeşitli özel bilimler tarafından bulunan doğa, toplumsal yaşam ve düşünce yasaları ise bu genel bilimin ilkelerinin ayrı ayrı alanlarda belli bir dereceye kadar ifadesiydi. (s:157)*

kitabın sonraki baskısında bu bölümün sonuna 1920 yılında n.v. imzasıyla proletkul'tura dergisinin 17- 19. sayısında yayınlanan, “**o gün gelecek**” adlı şiirin tam metni eklenir ve kitap biter.

(kaynak: <https://www.kitaptanfilme.com/2022/03/kitap-muhendis-menni.html>)

bogdanov, bilim ve teknoloji alanındaki buluşların ivmelenerek artacağını öngörmüştü. geleceğe yönelik kestirimleri arasında uzay yolculuğunun yanı sıra, ultramodern şehirler, tarımın makineleşmesi, endüstriyel otomasyon, veri işleme makineleri (bilgisayarlar) ve nükleer enerji de bulunuyordu. öte yandan, sınıflı toplumlarda gelişimin yaratabileceği tehdit ve engellerin de farkındaydı. mühendis menni'de, emeğin şiiri ile bilimsel aklın harmonize edilmesi gerektiğini, sosyalist bir mühendisin sözleriyle şöyle ifade etmişti:

“günümüzde bilim, aynı yarattığı toplum gibi: güçlü, ama dağınık, üstelik bilim alanında yığınla güç boşa harcanıyor. bu gücün her parçası kendi başına gelişmekte ve diğer parçalarla canlı bağını yitirmektedir. pek çok çirkinlik, yığınla kısır hile ve kargaşa bundan kaynaklanmaktadır (...) bilim şimdiki hâliyle işçi sınıfının işine yaramıyor. işçi sınıfı bilimi ele geçirmeli, onu değiştirmelidir. bilim işçi sınıfının elinde hem kat kat basit, hem daha uyumlu, hem de daha yaşamsal olmalıdır. bilimin parçalanmasına engel olmak gerekir, bilimi, onun birinci kaynağı olan emekle yakınlaştırmak gerekir. bu çok büyük bir iştir. ben bu çalışmaya başladım, yolunu ve yöntemini bulabilen başkaları da sürdürecektir (...) bu işi bir kuşağın gerçekleştirmesi olanaksızdır, ancak bu kuşağın atacağı her bir adım kurtuluşun küçük bir parçası olacaktır.?” (mühendis menni, s: 79-80)

kızıl yıldız'da görüldüğü üzere ise çabalar meyvastı vermiş, mars'ta eşitliği en geniş anlamda kavrayan bir toplum tesis edilmiştir. kızıl mars, yoldaşlığa ve kolektivizme dayalıdır; katı kuralları

ve itaat yoktur, ayrıcalıklı pozisyonlar da öyle. bu toplum marx'ın komünist manifesto metninde şekillendirdiği **“herkesten yeteneğine göre herkese ihtiyacı kadar”** ilkesine göre örgütlenmiştir.

mühendis menni'de pasif konumda olan kadınlar, kızıl yıldız'da meslek sahibi bireyler olarak toplumsal mevkilerini güçlendirmişlerdir. giysiler üniseks, isimler cinsiyetsizdir. yine de kadınlar konuşmaya başladıklarında romandaki “hissi ton” yükselir ve görüldüğü kadarıyla, kadınların erkeklere olan “duygusal bağımlılık”ları dünya'dan mars'a azalmadan devam eder.

ütopyalar, ister yüzlerce yıl sonrasını anlatıyor olsunlar, isterse binlerce ışık yılı uzaktaki bir gezegenden söz etsinler; aslında kendi çağlarını ve kendi toplumlarını anlatırlar. ütopya yazarı en iyi toplumu kurgularken içinde yaşadığı sınıflı toplumu ters yüz ederek tespit ettiği en sorunlu alanları ve “kendince ürettiği çözüm yollarını” dile getirmiş olur. (kaynak: <https://www.insanokur.org/muhendis-menni-kizil-yildiz-2-aleksandr-bogdanov/>)

konuyla ilgili anımsatmalar:

tektoloji ya da karmaşıklıklar içinde/içinde organizasyonun doğal felsefesi

john a. mikes'ın bu konuda yazdığı makaleden öğrendiklerimize göre bu kavram ya da kuramın içinde şu önemli noktalar yer almaktadır:

yazar bu konuyu açıklarken şu kavramları kullanmaktadır: doğa bilimlerinin “kayıp halkası”, ‘kendiliğinden örgütlenme’ disiplini, daha yüksek karmaşıklıkların sentezi: organizasyonun doğal felsefesi, yani daha yüksek karmaşıklıklara doğru (veya içine) oluşum, yani bileşenlerin (kendiliğinden) bir birim halinde örgütlenerek, daha düşük karmaşıklıkta bir araya gelen bileşenlerde gözlemlenebilen özelliklerden farklı bir nitelik geliştirmesinin tahmin kuralları.

bu kuramın uygulama alanları olarak da malzeme bilimleri, bilgisayar bilimleri, fizik ve yaşam bilimleri, bilişsel bilimler, ekonomi ve sosyal bilimler; pratik disiplinlerin gelişimine zemin hazırlayacak bir doğa bilimleri felsefesi, çeşitli sanatsal yaratılar, ağsal yapılar, gündelik yaşamda ve pratik olarak da evlilik, canlı hücreler, vücut, böcek toplumu, evrim, ekoloji, zihin, yapay zeka, ekonomi, dil ve yazı, ordu ve çatışma yönetimi, galaksilere dair buluşlar ve araştırmalar vb.

sözcük ise yunanca “tekein”, inşa etmek, bileşenleri bir araya getirmek anlamına gelir ve latince “tectum” (= çatı, bir konutun tamamlanması) kelimesine, “tegere” (örtmek) fiiline dayandırılabilir. dilbilimsel bir bağlamda bir türevi de “karmaşıklık” olarak düşünülebilir. genellikle birden fazla bileşenden oluşan iç içe geçmiş bir sistem olarak tanımlanabilir.

bogdanov bu kuramı *“tektolojinin amacı, evrensel organizasyonel ilkelerin belirlenmesi yoluyla organize deneyimin sistematize edilmesidir”* biçiminde ortaya koymuş ve açıklarken de “her şey organizasyoneldir, tüm kompleksler ancak organizasyonel karakterleri aracılığıyla anlaşılabilir.” düşüncesinden hareket etmiştir. doğa bilimlerinde felsefi ‘kompleksler’ bunları şekillendiren ‘aktivite - direnç’ unsurlarının bir kombinasyonunu ifade eder.

onun “ampirio-monistik” ilkesine (1899) göre, gözlem ve algı arasında fark yoktur, böylece genel bir ampirik yöntem, disiplinler üstü ancak doğaüstü olmayan bir olgu olarak bilimin başlangıcını oluşturur. holistik bir yaklaşım olan tektolojideki “bütün”, bütünlük yasaları, dünyanın fizikçi görüşünden ziyade biyolojik yaklaşımla türetilen bir görüştür. tektolojinin temelini oluşturan üç bilimsel boyut ve çerçeve mevcuttur: matematiksel, fiziko-biyolojik ve doğa-felsefi. sonuç olarak doğa bu bütünlük içinde vardır, her şey bu boyutlar ya da çerçeve ile hareket eder ve ancak böyle anlaşılır. lenin (ve daha sonra stalin), bogdanov'un doğa felsefesini devrimci diyalektik materyalizmlerine ideolojik bir tehdit olarak görerek tektolojiyi gözardı etmiştir.

günümüzde bu yaklaşım, kendiliğinden organize olan, tekrarlayan, açık, dengeden uzak, kaotik, iç içe geçmiş karmaşıklıkların bütünsel hiyerarşisi, oyun teorisi ve evrimsel anlayış vb. unsurlarla birlikte uygulanabilir bir bilim olarak düşünülmektedir ve analitik bakış açısının bir tamamlayıcısı

olarak kabul edilmektedir. bu noktada daha yüksek seviyedeki karmaşıklıkların aslında hep başka ve eş karmaşıklıklarla birleşerek ortaya çıktığı düşüncesi benimseniyor. bu bağlamda doğanın hiyerarşisine başkanlık eden, “en tepede” duran, her şeyi belirleyen yüksek / üst / başkan konumunda bir “karmaşıklık” söz konusu değil. tıpkı “en alt düzeyde” basit bir karmaşıklık olmadığı gibi. bu planck’ın büyüklük derecesine benzer. hem en küçük hem de en basit olanı düşünmek için, hem de evrene dair görüşümüzü de bu yaklaşım temsil edebilir. kısacası: tektoloji, doğada genel bir “bütünlülük hâli” olduğu düşüncesinden kaynaklanır ve buna varır.

(kaynak:

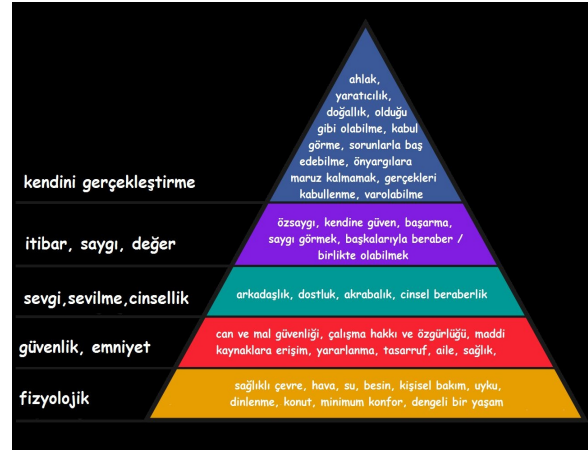
“uluslararası karmaşık sistemler konferansı” için hazırlanmış bir metinden yararlanılarak oluşturulmuştur. new england karmaşık sistemler enstitüsü, 21-27 eylül 1997, nashua nh abd;)

<https://web.archive.org/web/20090531221355/http://www.ceptualinstitute.com/genre/jmikes.htm>

konuşma temaları

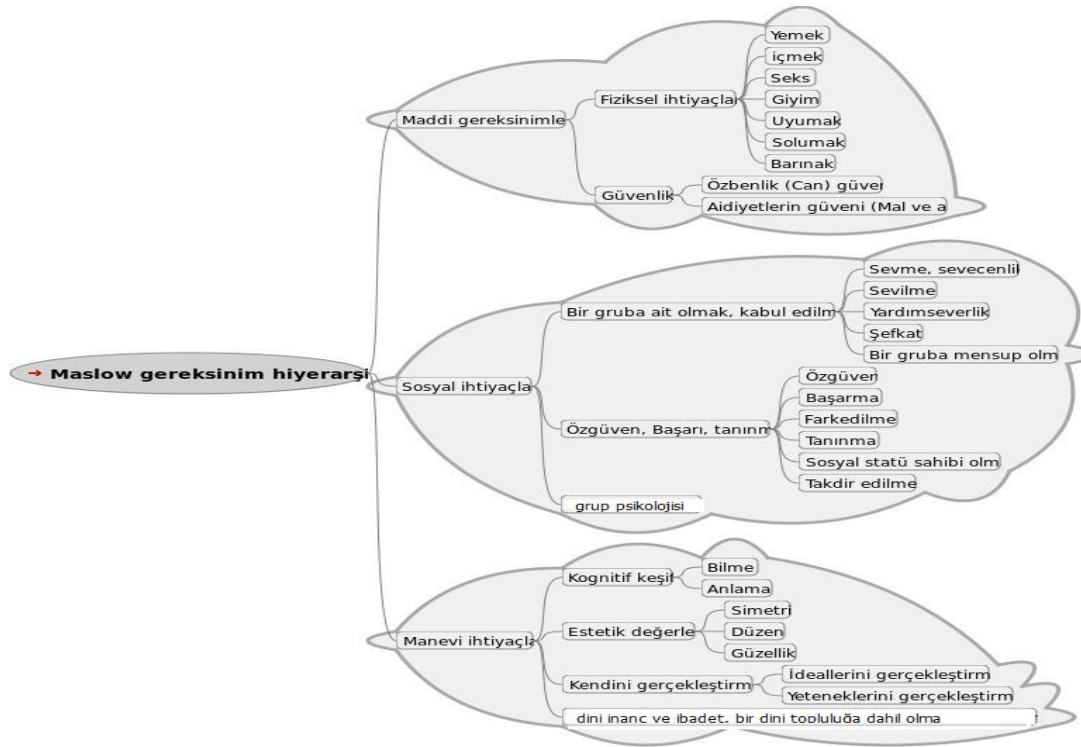
* insanlar nasıl bir dünya, toplumsal ve bireysel yaşam hayal eder?

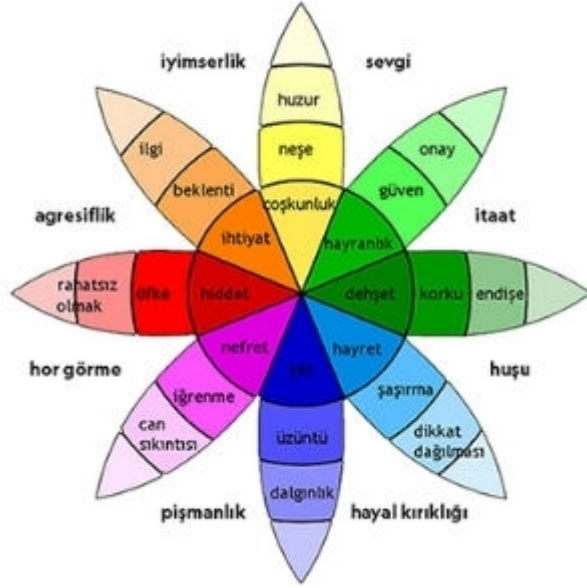
bunu yaparken, iki önemli unsuru temel almak ya da bunlara dayandırmak gerekir. ilki çeşitli versiyonları olan ilk kez maslow’ un tarif ettiği “ihtiyaçlar piramidi”dir. bunun günümüze gelene kadar değişik amaçlar için düzenlenmiş, dolayısıyla ayrıntıları ve ilişkileri farklı olan sürümleri mevcuttur. ilk olarak 1943 yılında sıralanan bu ihtiyaçlar, hemen herkesin ve yaşamsal önceliklerine göre en altta yaşamak için en zorunlu olanlar şekilde aşağıdan yukarıya doğru sıralanmıştır.

bunlara etkileşimleri nedeniyle düşünsel, inançsal ve duygusal çerçeve de eklemek gerekir.

- Temel duygular nelerdir?

, 6 temel duygu

- Korku 🤖
- Neşe 😄
- Tiksiniye 🤢
- Üzüntü 😞
- Öfke 😡
- Şaşkınlık 😲

Bunların arasına bazen
utanç duygusu da eklenir.

ikincisi temel unsur ise burada özne insan olduğu için **evrensel insan hakları**'nın gereği olan ve hakların bu unsurlarla ilişkisidir. günümüzde insan hakları sürekli gelişecek şekilde şöyle kategorilendirilebilir.

temel insan hakları

kişisel haklar:

- **yaşama hakkı,**
- kişi dokunulmazlığı,
- din, vicdan ve ibadet özgürlüğü,
- düşünce ve ifade özgürlüğü
- can ve mal güvenliği,
- mülkiyet hakkı,
- konut dokunulmazlığı
- **eşitlik hakkı,**
- **ayrımcılığa uğramama hakkı,**
- tarafsız yargılanma hakkı,

siyasi haklar

- **örgütlenme hakkı**
- seçme-seçilme hakkı
- **haklarını eylemli olarak ve başkalarıyla birlikte talep ve savunma hakkı**
- barışçıl eylemde bulunma hakkı

sosyal, ekonomik ve kültürel haklar

ekonomik,sosyal haklar:

- **çalışma hakkı,**

kültürel haklar

- **bilim ve sanatı öğrenme ve**

dayanışma hakları

- barış hakkı ve onun doğal uzantısı olan silahsızlandırılmış bir dünyada yaşama hakkı,
- halkların kendilerini özgürce belirleme hakkı,
- herkesin insanlığın ortak malvarlığından ve kültürel değerlerden ortaklaşa yararlanma hakkı,
- ekonomik ve sosyal açıdan gelişme ve kalkınma hakkı,
- teknolojik gelişmeye paralel olarak temiz bir çevrede yaşama hakkı,
- özel hayatın korunmasını isteme hakkı,
- tüketici hakkı,
 - **tıbbi ve biyolojik gelişmelere karşı korunma hakkı,**
 - **hasta ve hasta yakını hakları**
- insani yardım hakkı,

bir hakkın varolması ve gerçekleşmesi için gerekenler

- tanıma / dokunmama,
(negatif edim, yükümlülük) (otorite/ler, toplum)
- koruma / dokundurmama,
(üçüncü kişi, taraf ve unsurların dokunmamasını sağlama)
(negatif/pozitif edim, yükümlülük)(otorite/ler, toplum)
- sağlama, geliştirme
(gerekli ortam, koşul ve olanakların sunulması, var olması)
(pozitif edim, yükümlülük)(otorite/ler, toplum)

hakkın sahibi ya da yararlanacak olanın yükümlülükleri tâfi ve toplumun diğer bireyleri kadardır, ve bunları bireysel olarak kendisi için değil, toplumun bir bireyi olarak kendisi gibi olanlar için yapar.

hak temelli yaklaşım

bir hakkın varlığı

gerçekliği için

- her yerde / durumda yararlanılabiliyor mu?
- en zor durumda olanlar yararlanıyor mu?
- en çok gereksinim duyanlar yararlanıyor mu?
- en yoksullar / güçsüzler / uzakta olanlar / dezavantajlı gruplar yararlanıyor mu?
- haktan yararlanmak için her hangi bir “şart”ı yerine getirmek gerekiyor mu?

bu bağlamda bunların içinde yer almakla birlikte ayrıca ve özellikle konuşulması gereken bir olgu ya da edim de “**çalışma**” konusudur. bundan da söz edilmesi ve tartışılması gerekir. bu bağlamda şu sorulara yanıtlar verilmeli ve bu konularda uzlaşmalar sağlanmalıdır.

- “çalışma”yı nasıl tarif ediyoruz ve ne anlıyoruz?
tüm insanlar için;
- “çalışmak” bir ihtiyaç mıdır?
- “bir ödev ya da zorunluluk” mudur?
- varolmak ve yaşamak “çalışma zorunluluğuna” bağlanabilir mi?
- “çalışma”nın karşılığı nedir ve kişisel olarak beklentiniz nedir?
- “çalışma”nın kişisel / toplumsal ekonomi ile ilişkisi nedir? bu ekonominin öncelikleri ya da gerekleri yüzünden aslında hak olan bazı ihtiyaçlardan mahrum olmak ya da azıyla yetinmek zorunda kalma konusundaki yaklaşımlar ne olmalıdır?

çok önemli olan ve neredeyse tüm ütöpik / distöpik kurgularda değişmez bir başka düzenleme de **“aile kurumu / çocuk yetiştirme”** çerçevesinde şekillenmektedir. bunun da tıpkı önceki gibi özellikle ve öncelikle irdelenmesi ve bunun hem ihtiyaçlar, hem de hak temelli olarak kabul edilebilir kurallara bağlanması gerekir. bu çerçevede sıralanan şu sorular da tartışılmalı ve üzerlerinde uzlaşılmalıdır:

- “aile kurumu” nasıl tarif ediyoruz, nasıl değerlendiriyoruz ve nereye koyuyoruz? (bireysel / toplumsal / yasal bağlamları), neden?
- “aile kurumu” olması bir zorunluluk mudur? imkânları ve dışladıkları nelerdir?
- bu kurumu düzenleme yetkisi kimde olmalıdır? neden?
- cinselliğe sadece “aile kurumu” içinde izin verilmesi konusuna nasıl yaklaşılmalıdır?
- toplumsal cinsiyet bakımından mevcut çeşitlilikler aile kurumu içinde varolabilir mi?
- insanların aralarındaki “cinsel ilişki ve edimler” sadece “neslin devamı ve çocuk yetiştirme” unsuru çerçevesinde değerlendirilebilir mi?
- “çocuk yetiştirme” insan yaşamı bakımından hangi açıdan önemlidir?
- bu hak ve ödevle ilgili düzenlemeler kimin sorumluluğunda olmalıdır? neden?
- çocuk bir mülk müdür? bireysel ve toplumsal mülkiyet bakımından bu yaklaşımın olumlu ya da olumsuz sonuçları, riskleri ya da yararları nedir?

tüm bu unsurları gözönüne alarak şu soru(n) çerçevesinde düşünölmelidir:

* insanlar arasında gerçek anlamda, eşitlik, özgürlük, barış ve demokrasi gerçekleşebilir olgular mıdır?

bu konuda bir başka yaklaşım da aslında bu hak ve ihtiyaçların aslında bir “yeterlilik / onları hak edecek bir durumda noktada olma” koşuluna bağlandığı da görölmektedir. insanın “olma hâli”, ya da “olmuşluk / olgunluk” durumu yüzünden tüm bunların varolması ya da sunulmuş olması istenmektedir. başka bir deyişle konuyu şu soru çerçevesinde somutlayabiliriz:

* insanlar / yazarlar / düşünörler ütopyaları aslında eksiklerini, yetersizliklerini görmek ve kabulünü sağlamak için mi yazarlar?

mustafa sütlaş
20 aralık 2025